

Авторска справка от Янаки Стоилов

за приносите в представените за рецензиране трудове

I. В областта на Общата теория на правото и Общата теория на държавата:

1. Относно правните принципи, изследвани в монографията „Правните принципи: теория и приложение” и няколко статии:

- Предложени и анализирани са критерии за разграничаване на правните принципи и правила; на тази основа са дадени оригинални определения за правен принцип и правно правило. (също в статията „Разграничение между правни принципи и правила”).

- Посочено е в какво се състои разликата между правни принципи, политики и правни постулати.

- Представена е цялостна систематизация на функциите на правните принципи, които са разделени в две групи – социални и юридически; за първи път обстойно е анализиран комплексът от нормативни функции на правните принципи: насочват и рамкират правното регулиране, решават конкуренцията между различни ценности и права, установяват подлежащите на прилагане правила, обосновават прилагането на правото, определят границите на дискреция в правото. Този анализ освен теоретично има и приложно значение (със същия проблем се занимава и статията „Нормативни функции на правните принципи”).

- За първи път е въведена категорията форма на правните принципи. Тя обхваща познатите вече форми на установяване на правните принципи (законови, юрисдикционни и юриспруденциални), изследваните начини на изразяване и логическа структура на принципите, но и формите на съществуване на правните принципи – принципи-декларации, принципи-

максими (сентенции) и принципи-права (в този аспект и статията „Форми на правните принципи“).

- Между правните принципи и основните права/задължения има застъпване, а не тъждество, припокриване. Дори когато дадено право се възприема и като принцип, те изпълняват различна роля в правното регулиране и действат по различен начин. Посочени са общите черти и различията между основните права и правните принципи. Някои от основните права (част от социално-икономическите) поради своята незавършеност, недостатъчна осигуреност действат по-скоро като принципи, отколкото като субективни права (също в статията „Основните права като принципи на правото“).

- Обогатен е анализът на видовете правни принципи при разглеждане на двойките принципи: обществено-политически и присъщи на правото принципи; общи и специални; принципи на частното и на публичното право (също в статията „Принципи на частното и на публичното право“); принципи на националното и на международното право, като е направено разграничаване между принципите на международното право и принципи в международното право (общите принципи в международното право), принципите на правото на ЕС според тяхното предназначение и произход са обособени в четири групи (също в статията „Категорията „общи принципи“ на и в международното право“). Предложено е още едно съвременно обособяване на видовете принципи на Hard Law и Soft Law принципи.

- Нови елементи се съдържат в разглеждането на правните принципи във връзка с проблема за валидността в правото. Правото се легитимира политически чрез ценности, а юридически чрез принципи. Може да се приеме предположението за легитимност на правото, докато то не бъде отхвърлено по силата на нов социален и правен ред. Терминът легитимност има юридическо значение само по отношение на правния

ред. Принципите са пределната степен на правна валидност. Те също така са измежду критериите за валидност на правните правила (също в студията „Правните принципи като критерии за валидност в правото”). Принципът на правовата държава е разгледан в качеството на критерий за валидност на правни актове (също в „The Rule of Law Principle as Criterion for Validity of Legal Acts”).

- Приноси се съдържат в изследването на равенството като определящо правото основание: в обособяването на предметната и субектната страна на правното равенство; в паралела между пропорционално и прогресивно равенство от гл. т. на правото; в анализа на равенството на мярката и неравенството на резултата; в развитие на идеите за преход от либерално към социално равенство и от формално равенство към равенство на условията. Принципът на равенството е едновременно проверка и изпитание за демокрацията.

2. Относно конституционализма, конституцията и конституционното развитие на България:

- В статията „Конституционализъм и конституционна промяна” той се определя чрез неговите нормативни елементи. Конституционализмът може да се изрази чрез три принципа: изборно представителство, управление на правото и разделение на властите. Сбъдва се направената прогноза за времето и характера на приетите промени в основния закон до влизането на България в Европейския съюз. Обоснована е тезата, че са необходими законови изменения, засягащи дейността на съдебната власт. Предвидена е също ограничителната роля, която по този въпрос ще играе Конституционният съд.

- В статията „Конституционната демокрация и кризата на националната държава” са посочени причините за тази криза: преди всичко процесите на глобализация и съпътстващата я регионално интеграция; за държавите от Източна Европа допълнителна причина е характерът на

прехода и начинът, по който го извършиха част от тях. Установено е, че разминаването между формална и реална конституция се корени в липсата на силни социални субекти, които да укрепват жизнеността на конституцията и да гарантират нейната реализация. Обоснована е необходимостта от промяна на Конституцията, която едновременно да осигури по-добра независимост, ефективност и отговорност на съдебната власт, както и присъединяването на Република България към ЕС.

- В статията „Дебатът за и против Велико народно събрание – опит за подмяна на основните задачи на българската държава” е направена критична оценка на Решение № 3 на Конституционния съд от 2003 г. и препоръка въпросът за членството на България в ЕС да се реши чрез референдум. Едва след това Народното събрание би следвало да приеме необходимите за това конституционни промени. Защитено е съществуването на институцията ВНС, но са отхвърлени лансирани по онова време идеи за неговото използване за постигане на конюнктурни политически цели.

- Статията „Еволюция на конституционните принципи (от Търновската конституция до Конституцията на Република България)” аргументира тезата, че основните принципи са тези, които определят характера на конституционната система. Съществува взаимна зависимост и допълване между основните принципи. Съвместимостта помежду им не изключва градирането им или поне на част от тях. Направен е паралел между основните принципи на всички български конституции. Показано е как определени принципи – например за разделението или за единството на държавната власт определят облика на държавната организация. Проследена е еволюцията на принципа за равенството, който от принцип за равенството пред закона все повече достига до равенство по отношение на правния статус на личността. Принципът на

народния суверенитет бележи началото на републиканското управление. Той характеризира всяка републиканска форма. Поставени са няколко важни дискуссионни въпроса за нормативната уредба на пряката демокрация, някои от които са повлияли на нормативната уредба в приетия след това Закон за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление.

- Статията „Паралели между Търновската конституция и съвременната конституционна действителност” допринася да се изясни характера на управлението на България според Търновската конституция. Според мен, ако сме точни в оценката, следва да определим тази конституция и България според нейната уредба като конституционна дуалистична монархия с елементи на парламентаризъм. В актуален план се отбелязва, че едни от най-важните властови сфери днес – финансовата система и медиите почти не са уредени в съвременните конституции. Поставени са и други въпроси, които се нуждаят от конституционна уредба, но преди всичко от подлагане на конституционен дебат.

- Статията „Революции и конституции” продължава усилията революцията освен като социално-политическо явление да се характеризира от гледище на правото. Тя представлява отхвърляне на легитимността на предишната правна система и нейното конституционно устройство чрез прекъсване на веригата на валидност в правото. От гледна точка на отношението между революции и конституции последните се квалифицират съответно като революционни, реформистки и национални или преимуществено се отнасят към един от тези три вида.

3. Относно отношението между право и политика:

- Статията „Къде е границата между правото и политиката?” отговаря на поставения в заглавието въпрос. За първи път се дават изброените критерии за тяхното обособяване: онтологичен, деонтологичен,

мотивационен и аргументационен. Разграничението на властта на политическа и юридическа показва различните страни на самата държавна власт: според природата, инициативата, стабилността на издаваните актове и контрола върху тях. Обобщени са аргументите защо конституционното правосъдие стои между правото и политиката, между юридическата и политическата власт.

4. Относно пряката демокрация:

- Статията „Референдумът срещу недостига на легитимна власт” е писана преди приемането на ЗПУГДВМС. Нейното заглавие подсказва какво налага законова уредба на прякото участие на гражданите във властта и специално използването на референдума като основна негова форма. Референдумите ни изправят пред няколко важни дилеми: между свободния и задължителния депутатски мандат; между демокрация и компетентност; между мнозинство и малцинство. Предложени са нови решения по няколко основни въпроса: определен брой граждани да могат да искат и съответно да предизвикват референдум; критерии за определяне на естеството на въпросите, решавани чрез референдум; условията, при които решенията, приети чрез референдум, са валидни (задължителни) за изпълнение от парламента и другите държавни институции.

5. Относно съдебната власт:

- Статията „Проверките на Инспектората към ВСС и независимостта на съдебната власт: между формализма и същината” прави тематично групиране на правомощията на съдебния инспекторат. Вниманието е насочено към две групи правомощия: едната наричам формална, защото следи за изпълнение на предписаните законови срокове за движение и решаване на делата и преписките; другата включва най-сложната и „деликатна” сфера на дейност – обобщаване и анализ на съдебни актове. Аргументирана е полезността на сигналната функция на Инспектората

за преодоляване на противоречива съдебна практика. Направен е анализ на няколко знакови случая (по един в областта на гражданското, наказателното и административнонаказателното правосъдие). Накрая са предложени няколко мерки от организационно естество, които биха допринесли за повишаване на капацитета на Инспектората към ВСС за установяване на противоречива съдебна практика и за отправяне на обосновани сигнали до върховните съдилища.

6. Относно основни правни възгледи и методологията на правната наука:

- Статията „Карл Маркс за правото и за правата” обръща внимание на един от аспектите на богато творчество на К. Маркс. Тя засяга въпроси за произхода, същността и природата на правото. Обърнато е внимание на новия подход към правото, който той въвежда, – правото като социално-политически феномен и равна мяра, прилагана към различни по своите качества хора. Възгледът на Маркс за свободата и правата придава хуманистичен облик на неговата социална философия.

- Статията „Класически и нови концептуални граници в теорията на правото” проследява накратко развитието на двете основни школи на правото – тази на „естественото” и на позитивното право. Между тях през последните десетилетия на миналия век и в началото на този се констатира освен конкуренция и взаимно сближаване на възгледите. Новост е представеното прегрупиране в правната теория, което води до обособяване на донякъде нови точки на съприкосновение и съответно разделение между основните направления в правната теория. Поставени са също проблеми и въпроси, които ще определят нейното развитие през следващите години.

II. В областта на политическата теория (Политологията):

1. Относно политическия процес и дискусиите за Конституцията:

- В редица статии от участия в конференции са засегнати актуални въпроси за ролята на действащата българска конституция и развитието на политическия процес („Конституционният модел и функционирането на политическата система в България”, „Идеята за Велико народно събрание в контекста на съвременната конституционна политика”, „Предизвикателствата на конституционния процес в Европейския съюз, „Конституционният политически модел – принципи и предизвикателства”).

2. Относно деленето „ляво – дясно” в политиката:

- Посочени са основните причини защо през последните десетилетия лявото и дясното стават все по-трудно различими, а критичното отношение към политиката като цяло се увеличава. Все пак част от основанията за това делене се запазват. Очертани са перспективите пред левите и десните политически формации в съвременността. („Лявото и дясното в процеса на глобален и национален преход”, „Реабилитация на политиката – възможна ли е и как?”, „Роза Люксембург и левият реформизъм на XXI век”).

3. Относно отношението между политика и популизъм:

- В статията, въпреки общия корен на демагогията (от древна Гърция) и популизма (от древния Рим), в съвременен план може да се направи известна разлика между тях. Изтъкнати са причини за разпространението на популизма и демагогията в днешната световна и българска политика („Политиката – между популизма и демагогията”).

4. Относно проблеми на българския преход и равносметката за него:

- Това са едни от аналитичните опити да се направи цялостна равносметка на българския преход отвъд клишетата и описанието на повърхностните процеси. Привеждат се редица статистически данни,

които дават обобщени количествени показатели за прехода от държавен социализъм към своеобразен капитализъм. Представена е противоречивостта на този уникален исторически процес („Равносметката на българския преход”, „Българският преход в спиралата на историческия процес”).

5. Относно съвременното развитие на Китай:

- Китай е една от държавите, която оказва най-голямо влияние върху развитието на съвременния свят. При това там се съчетават общите тенденции на световното развитие със своеобразие, което дава основание да се говори за китайски икономически, политически и дори цивилизационен модел („Пътят на китайските реформи”, „Ролята на Китай в съвременния свят”, „България – западни съюзи, партньорство на Изток”).

6. Относно отношението наука-политика:

- Науката и политиката са две отделни сфери на обществения живот, които се ръководят (или би следвало да е така) от различни изисквания към тях. Помежду им обаче има точки на пресичане, особено когато едни и същи хора се изявяват както на полето на науката, така и на политиката („За науката и политиката”, „Образованието като ценност и основно право за всеки”, „Технологични и социални иновации”).

7. Относно проблема за революциите в съвременния свят:

- Глобалният преход от индустриалната към информационната епоха и достигането на пределите на установената през последните няколко столетия световна икономическа система предизвикват въпроса за това какво предстои. Задълбочаването на противоречията и зачестилите конфликти от различно естество са показателни за настъпващите размествания не само в разпределението на властта, а в самата ѝ структура. Променят се формираните през продължителен период основни социални структури, субектите на публичната власт,

включително държавите. Посоката, темповете и формите на тази трансформация не са предопределени, но тя е започнала и така или иначе ще се развива („Да очакваме ли революции през ХХІ век?“, „Възможни ли са революции през ХХІ век?“).

Янаки Стоилов